

da que martgia sa cumpona da tudestgs a rumantschs. Il uffis cantunals, las cancellerias, anzumma noc' in riva vei, noc' in tgatsch'aint il nas: dapertut inscripziuns tudestgas, ascheia ch'in sainta nigna letscha d'esser a Cuira, Turitg ner Berlin! In pajis cun ina majoritad da circa 120 cumins ner vaschinadis rumantschs sin 78 tudestgs magna sigills tudestgs a fa diever da formulars bunameng me tudestgs, enstagl metter dapertut il rumantsch dasperas.

Mo nus essen sez la culpa. Nus essen spartschis a vain nign' instanza cumina ner centrala ca viglia sur ils noss dretgs, ca sa dosta per il pievel rumantsch a fa valer la pesa dalla nossa majoritad. *Pèr il apparat central sa qua volver il timun.*

Il pievel tudestg duessin en general sclarir ampo dapli sur dil caracter a la listorgia dil lungatg rumantsch, schiglio meritainsa ch'el il taxescha sco „kuaspanisch“. Ansumma dapertut dapli energia. Tranter nus dat igl blers ca vezen betg il prievel. Mintg' oter postulat è suainter il lur meni in ideal a nunpussevel da realisar. Els sa cuntainten cun poc a riven tier nut. Jau per la mi persuna ve pli sin quels, ca cunfessen oravant da ver dil tut nign interess a sa tegnen da vart, ca sin quels, ca san betga tge ch'il vuten, ca lessen a lessen betg, ca san betga prender in decisiun a zappignen silla veia anturn, sainza badar ch'els impedischen ils oters da passar.

Basta, jau vi schinar. Jau tratsch ca's vegien oz betga da nus perder en tutt las amparadas sur las qualas las commissiuns san deliberar definitivameng.

Oz vainsa me da dar risposta:

1. sch'in' acziun generala segi propri necessevla a
2. sco in vigli organisar ella.

Sin mintga cas vainsa da cumponer las commissiuns betga me giest ord dils cummembers dallas societads, mo or *dall' antiera „élite“ intellectuala rumantscha a bain da dar adatg* da betga me acquistar *representants*, mo *tgavals da lavur*. Da quella scelta dependa il success.

Sch'Els lubeschen lessi dabot anc liger avant enqual notizia sur dil

PROGRAMM.

I. Amparadas da prinzipi.

1. Fusun dallas societats existentas. Stgaffir in' organisaziun generala cun ina troppa secziuns (Cantun Grischun, Svizzra bassa, Iester: Italia, America etc.)

2. Suprastanza centrala, Statutas centralas, Radunanza da delegos.
3. Statevel secretariat central.
4. Commissiuns:
 - a) da finanzas,
 - b) da scola,
 - c) literaria.

II. Comité provisoric executiv.

Quel antschevess la si lavur schi prest ca las differentas societats han sancziuno provisoriamente las decisiuns dad oz.

Il comité executiv cunvocass las ulteriuras radunanzas. Preparaziun dallas ligidas per il comité central. El tschainta sei in proget da statutas centralas. Quellas duessen autorisar il comité central da cumponer culla pli granda cura *sez* las commissiuns.

III. Programm da lavur.

a) per la commissiun da finanzas

recrutar cummembers, garegiar subvenziuns dil cantun a dalla confederaziun, collectas, far propaganda per legats en favur dalla cassa centrala, manar la glista dils commembers, organisazion da quel departement.

b) Per la commissiun da scola.

1. tschantschar sei in programm per ils referats a la propaganda allas contradas r. ca han actualmeng scolas tudestgas recrutar referents, sclarir il pievel tudestg a *rumantsch* sur la listorgia a la valetta dil noss lungatg, entusiasmar la giuentegna, propaganda allas gazettas tudestgas.

Eventualmeng: referats dil Sig. Prof. Jud. Turitg a d'otres filologs, ner ediziun din cudischet da propaganda.

2. Statistica sur la situaziun dil r. allas vischnancas.
3. Preparar las votaziuns sur l'amparada sch'in vigli manar aint puspe il r. allas scolas.
4. Delegar scolasts per l'instrucziun transitoria, prestar agid als cunsegls da scola, referats allas conferenzas dils scolasts, meditar piazas per scolasts r., controllar las ligidas da scolasts a la cumposiziun dils cunsegls da scola, perfecziunar il antravidamaint allas scolas r. *existentias*.

Programm minimal per las scolas primaras, garegiar inspecturs da scola rumantschs.

5. Manar aint la grammatica a l'ortografia da Surselva allas contradas dil Rhein anteriur a posteriur cun Sursett.
6. Procurar literatura allas scolas primaras. Bibliothecas: Lexi-

con dils terms easters ner barbars cun bunas translaziuns. Cudischs da tgant a da devoziun.

7. Fixar in programm minimal per il *seminar*. Secziun consultativa per la direczion dil seminar; mantener relaziuns cul seminar S. Gliezi.
8. Programm minimal per la *scola cantunala*, recrutar buns scolasts. Referats, sala da lectura, sclarir er la *giurentegna tudestga grischna* sur dall' impurtanza ad il caracter dil r., propagar la cunversaziun r. tranter rumantschs, lecziuns per tudestgs ca lessen amprender il r.
Curs da perfecziun per sculars r. alla *literatura* da *Surselva* a da *Gidegna*.
9. Propaganda per il cult, ner survetsch divin r., mantener relaziuns cun las autoritats dalla baselgia catolica ad evangelica pervida las piazze da spirituels.
10. Scola *primara* r. a Cuira.

c) Per la commissiun literaria.

1. Stgassir pleds rumantschs per terms moderns, translatar las expressiuns barbaras, migliurar il lungatg, lexicon provisoric per il diever allas scolas, procurar literatura etc.
2. Literatura a representaziuns theatrales.
3. Procurar cudischs da tgant.
4. Sustener auturs r., concurrenzas literarias, premis.
5. Preparar in dieziunar universal, completo per il idiom da *Surselva*.
6. Gazetta intercunfessiunala, obligatoria maschadada per tuts dus idioms (ev. enstagl las annalas?) sustener la stampa r.

IV. Postulats da caracter general.

1. Petizunar ch'il r. vegni racunaschia sco lungatg uffizial en Svizzera sper il tudestg, talian a franzos (2 idioms, Surs. a Gidegna).
2. Discurs r. agl cunsegl grand. Organisar ina fracziun r. (sper las fracziuns politicas) per amparadas da cumin interess, influenzar las ligidas dils deputos, procurar correspondents r. per las gazettas *tudestgas*.
3. Ediziun r. dil fegl cantunal.
4. Garegiar impiegos capavels dil r. en uffizis publics.
5. Romanisar las dertgiras civilas a criminalas, sentenzias r.

6. Deliberaziuns r. a protocols r. p. radunanzas da vaschins ; attestats r. etc.
7. Procurar occasiun a tudestgs ca vuten amprender r.
8. Mantener il r. en famiglia, numbs da batteschem rum.
9. Accentuar pli ferm il *caracter* dalla *contrada rumantscha* cun inscripziuns sin tavlas publicas, anzennas da fatschendas, da hotels, ustreias, posta etc., reclamar dappertutt gazettas rum.
11. Battagliun rum. agl militèr.
12. Cultivar las isonzas viglias, sigills rum., gieucs (lad. gös) r.
13. Stgaffir in' anzenna dalla societat (Clubzeichen).
14. Feasta annuala rum. (commissiun statevla per l'organisaziun).
15. Cultivar la musica ad il tgant r, las societats tudestgas duessen er cantar dapli canzuns r.
16. *Correspondenza r. tranter ils cumins a la regenza*

V. Il secretari

stess a disposiziun dil comité central a dallas commissiuns (protocolls, correspondenza, controllar las bibliotecas etc.)

Mes Signurs! Las ideias ch'els han udia qua èn me pertratgs din laic. Bleras pon supreder, otras paran megna radicalas a differentas pon esser falladas. Natiral sa lascha betga tut sa realisar en in mumaint. Mo oz dependi da nus da metter l'acziun sin la detscha veja, desser unis a consequents. *Cun mesas masiras vainsa fatg fiasco.*

Quei ca è pussevel oz, va pli vess daman a sarà nunpussevel puschman. Nus da Schons, da Tumliastga, dil Plan a da Trin essen las bastiuns avanzadas ad il liom tranter la Surselva a la Gidegna. Scha nus curdain, scha vegnel il zenn da mort prest er a sunar en las contradas favorisadas perneda d'ina miglra situaziun. Nus vain d'unir las forzas per muantar la roda a reparar donns da tschientaners. Schi prest ch'ella va anturn, savainsa pussar. Allura vegnel il noss pajis a parturir ina descendenza ca schigna la noss' ovra cun la pli granda racunaschienscha, ina descendenza ca benedescha tgioldameng il gi ca ha mano ansemen ils rumantschs grischuns tier in'acziun da sublima pietad!

